

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ТА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОГО ТА ПРИКЛАДНОГО МОВОЗНАВСТВА
І СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

В. П. Пилипак

**ВСТУП ДО ЗАГАЛЬНОГО
І ПОРІВНЯЛЬНОГО МОВОЗНАВСТВА:
МАТЕРІАЛИ І ПЛАНИ ЛЕКЦІЙ**

Методичні рекомендації
для здобувачів вищої освіти ОС «Бакалавр»
галузі знань В Культура, мистецтво та гуманітарні науки
спеціальності В11 Філологія

В11.041 Англійська та друга іноземні мови та літератури (переклад включно),
В11.043 Німецька та друга іноземні мови та літератури (переклад включно)

Вінниця
2025

УДК 81'1-115(072)

В 858

*Рекомендовано до друку вченою радою
факультету іноземної та слов'янської філології
Донецького національного університету імені Василя Стуса
(протокол № 1 від 28 серпня 2025 р.)*

Укладач:

Пилипак В. П., кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Рецензенти:

І. Р. Домрачева, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови, теорії та історії української і світової літератури Донецького національного університету імені Василя Стуса;

І. В. Гарбера, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету імені Василя Стуса.

В 858 Вступ до загального і порівняльного мовознавства: матеріали і плани лекцій: методичні рекомендації для здобувачів вищої освіти ОС «Бакалавр» галузі знань В Культура, мистецтво та гуманітарні науки спеціальності В11 Філологія В11.041 Англійська та друга іноземні мови та літератури (переклад включно), В11.043 Німецька та друга іноземні мови та літератури (переклад включно) / уклад. В. П. Пилипак. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2025. 36 с.

Методичні рекомендації містять теми, зміст та розгорнуті плани лекційних занять з дисципліни «Вступ до загального і порівняльного мовознавства», завдання та приклади виконання самостійних робіт студентів (СРС), рекомендовану літературу, перелік типових завдань модульної контрольної роботи та форм підсумкового контролю (індивідуальне науково-пошукове завдання та екзамен усний). У другій частині подано інструкції щодо виконання та критерії оцінювання всіх видів робіт як поточного, так і підсумкового контролю. Завершуються методичні рекомендації переліком критеріїв оцінювання знань студентів за ECTS.

УДК 81'1-115(072)

© Пилипак В. П., 2025

© ДонНУ імені Василя Стуса, 2025

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Тематичний зміст дисципліни (за лекціями).....	6
Теми і плани лекційних занять	12
Самостійні роботи студентів (СРС)	20
Алгоритми та зразки виконання практичних завдань, СРС, тестів, модульної контрольної роботи.....	21
Комплекс екзаменаційних матеріалів (теоретичні питання, тести до іспиту).....	26
Критерії оцінювання знань.....	29
Рекомендована література до курсу	35

ВСТУП

Методичні рекомендації «Вступ до загального та порівняльного мовознавства» створені відповідно до профілю освітньо-професійних програм із підготовки бакалаврів В11.041 Англійська та друга іноземні мови та літератури (переклад включно), В11.043 Німецька та друга іноземні мови та літератури (переклад включно) спеціальності В11 Філологія. Методичні рекомендації сприяють формуванню загальних і спеціальних компетентностей та програмних результатів навчання, якими оволодіють студенти. Курс спрямований на введення студента-першокурсника в теорію науки про мову, покликаний дати комплексні знання про мову як об'єкт наукового дослідження та як системне і структуроване явище, підготувати студента до свідомого сприйняття предметів мовознавчого циклу, які вивчатимуться в подальшому.

Методичні рекомендації допоможуть здобувачам-філологам усвідомити специфіку порівняльно-історичного та зіставного (типологічного) мовознавства, аналізувати, порівнювати та синтезувати базові мовні факти з різних близько- та далеко споріднених мов, а також схожих та відмінних за типом граматичної будови. Важливим аспектом вивчення дисципліни «Вступ до загального та порівняльного мовознавства» є формування у студентів-філологів навичок грамотного застосування знань з цієї дисципліни в практичній діяльності філолога-перекладача.

Обсяг самостійної роботи студентів передбачає виконання домашніх письмових завдань за темами лекційних занять, роботу з науковою літературою, що поглибить теоретичний та практичний рівень знань із дисципліни. Їхня мета – надання студентам можливості набрати максимальну кількість балів під час навчання для оцінки їх роботи за системою ECTS.

Мета курсу: дати базові теоретичні знання та практичні вміння із загального мовознавства; ознайомити студентів з основними закономірностями і найважливішими явищами порівняльного (зіставного та порівняльно-історичного) мовознавства як науки, сучасними аспектами дослідження лінгвістики, термінологією фонологічної, лексичної та граматичної (морфологія, синтаксис) мовних підсистем; дати уявлення про спеціальні методи дослідження лінгвістики як науки; подати базовий термінологічний апарат загального та порівняльного мовознавства.

Після вивчення навчальної дисципліни студент має набути таких результатів навчання:

1. Студент повинен **знати:**

- змістову структуру мовознавства як науки;
- основні поняття та терміни мовознавства;
- природу, сутність, функції і будову мови;

- рівні мовної структури, їх одиниці, категорії, системні відношення;
- генеалогічну і типологічну класифікації мов світу.

2. Студент повинен **уміти**:

- давати визначення поняттям та основним лінгвістичним термінам;
- характеризувати та визначати основні мовні одиниці, явища, процеси кожного з рівнів мовної структури;
- аналізувати мовний матеріал і робити висновки;
- визначати класифікаційні ознаки мов (за генеалогічною та типологічною класифікаціями);
- використовувати набуті знання на заняттях з інших дисциплін мовознавчого циклу.

ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ (ЗА ЛЕКЦІЯМИ)

Змістовий модуль 1

Загальне мовознавство.

Мова, мовлення та їхнє дослідження в сучасному мовознавстві. «Вступ до загального та порівняльного мовознавства» як наукова дисципліна. Мовознавство як наука

«Вступ до загального та порівняльного мовознавства» як наукова дисципліна: предмет та мета вивчення. Мовознавство як наукова галузь. Філологія та мовознавство. Мова як об'єкт вивчення лінгвістики та інших наук. Теоретичний та прикладний аспекти вивчення мови. Теоретичне мовознавство: загальне та конкретне. Конкретне мовознавство в діячій та синхронії. Прикладне та практичне мовознавство. Комп'ютерна лінгвістика.

Основні напрями та методи лінгвістичних досліджень. Функції мови

Становлення мовознавства як науки від давнини до сучасності. Зародження мовознавства: від виникнення письма чи від методології. Напрями лінгвістичних досліджень. Порівняльно-історичне, структурне та функціональне мовознавство. Зародження порівняльно-історичного напрямку зі своїм об'єктом, предметом та методом вивчення (кінець XVIII – початок XIX ст.) – початок мовознавства як науки. Праці європейських науковців (Ф. Боппа, Р.-К. Раска, Я. Грімма, О. Востокова) з обґрунтуванням засад порівняльно-історичного мовознавства. Перші слов'янські граматики Лаврентія Зизанія, Мелетія Смотрицького – час зародження наукового вивчення українського мовознавства. Подальший розвиток українського мовознавства пов'язаний з постатями П. Житецького, О. Потебні, І. Огієнка, Є. Тимченка та інших. Структуралізм середини XX ст.: погляд на мову як системно-структурне явище. Функціональна лінгвістика (кінець XX ст.): реалізація (функціонування) мови як системи в мовленні. Прагматика. Антропоцентризм. Загальнонаукові та спеціальні методи дослідження мови і мовлення. Порівняльно-історичний (реконструкція), структурний, описовий, зіставний методи. Функції мови: основні та додаткові. Основні функції мови: комунікативна, мислеоформлювальна, когнітивна, емотивна.

Питання природи мови

До проблеми природи мови як явища (Що таке мова? У чому її суть?) наука мала різні підходи. Прихильники біологічного (натуралістичного) напрямку вважали: мова подібна до біологічного організму і є особливою фізіологічною функцією людини (А. Шлейхер, М. Мюллер). Представники психологічного напрямку (В. Гумбольдт, Г. Штейнталь) вбачали специфіку й суть мови в діяльності індивідуальної

психіки людини. «Молодограматики» (Г. Пауль, К. Бругман) визначали подвійність мовних явищ: звуки є явищем фізичним, а поняття, яке цими звуками виражається – психічне, або духовне явище; мова, що складається зі слів, які виражають поняття, – явище психофізичне. Ф. де Соссюр та психічно-соціологічний напрямок у мовознавстві: мова як система умовних знаків, якою користуються члени психічно об'єднаного колективу. Глосематики: мова – явище чистої форми, знакові системи позбавлені реальності. Матеріалістичний підхід: мова не лише засіб комунікації, а й засіб матеріалізації людської думки.

Функції мови: основні та додаткові. Основні функції мови: комунікативна, мислеоформлювальна, когнітивна, емотивна.

Усна та писемна форми мови. Усні мови є первинною формою існування. Після появи письма деякі мови почали існувати в двох формах. Усну та писемну форми мають усі національні мови, що існують у всіх книжних стилях: офіційно-діловому, науковому, публіцистичному, художньому. Лише в усній формі існують територіальні та соціальні діалекти тих мов, що мають писемність.

Мова – системно-структурне явище

Мова – системно-структурне явище. Мова як система об'єктивно чинних, соціально закріплених знаків, або одиниць (коду): звуки, слова, граматичні моделі – використовується всіма мовцями в спілкуванні. Мовні одиниці становлять систему (взаємозв'язки між собою: категорії, значення, форми вираження) та ієрархічну структуру мовних рівнів (мовні одиниці нижчого рівня складають одиниці більш вищих рівнів). Система мовних одиниць: фонема (звук), морфема, слово (лексема та грамема), словосполучення та речення, текст. Мовна структура: фонологічний (фонетичний), морфемний, лексичний, граматичний (морфологічний та синтаксичний) рівні.

Мова і мовлення.

Мовлення як об'єкт вивчення сучасних лінгвістичних дисциплін

Кожна конкретна мова як сукупність мовних одиниць, об'єднаних у систему, існує і розвивається в мовленні як окремого мовця, так і всіх разом членів певного суспільства. Дихотомія мови і мовлення та її ознаки: статичність – динамічність, об'єктивність – індивідуальність (суб'єктивність), системність – варіативність, ідеальність – неідеальність.

Мовлення вивчається багатьма галузями мовознавства. Сучасне мовознавство відзначається появою нових мовознавчих наук зі своїми предметами дослідження та поняттєво-термінологічним апаратом, у межах яких учені хочуть пояснити природу, функції, сутність мови і мовлення. Комунікативна лінгвістика. Дискурсологія. Лінгвістика тексту. Лінгвогендерологія. Лінгвістична генетика. Психологія.

лінгвістика. Соціолінгвістика. Теорія мовного впливу: НЛП та сугестивна лінгвістика. Етнолінгвістика. Лінгвокультурологія. Когнітивна лінгвістика.

Походження мови: різні гіпотези

Зв'язок антропо- та глотогенезу. Основні гіпотези походження мови. Креаціонізм у міфології та релігійних вченнях: мова як результат творчості певного божества або надприродної сутності. Теорії «фюсей» (об'єкти отримують назви відповідно до їх природних властивостей) та «тесей» (назви об'єктів виникали за договором у мовних суспільствах). Звуконаслідувальна, звукосимволічна, вигукова гіпотези: мова – відображення природних ознак предметів або емоційних реакцій мовця на явища навколишнього світу. Гіпотеза соціального договору, гіпотеза трудових вигуків: мова – результат суспільної домовленості, що виникла внаслідок соціального способу життя людей та їхньої спільної трудової діяльності. Жестова гіпотеза (М. Марр, В. Іванов, М. Карбалліс, М. Томаселло): умовному мовному знаку в комунікації людей передували вказівні жести та пантоміма, що набули значення впродовж еволюції фізіології людини і вивільнення рук; пантоміму замінили повнозначні слова, а вказівні жести – службові.

І. Голубовська: комунікативно навантажені жести, напевно, передували звукам, бо жестикуляція й досі є невід'ємним компонентом вербального спілкування; найдавнішими мовним матеріалом були звуконаслідування, емоційні вигуки та голофрази (*дзуськи! геть! гайда! гей!*).

Теорія моногенезу: первісно єдина спільна мова, внаслідок розселення давніх людей і процесів етно-мовного розділення на різні етноси та діалекти, дала початок прамовам численних мовних сімей. Теорія генеалогічної класифікації мов світу на основі їхньої спорідненості у межах мовних сімей. Теорія полігенезу: людина та її мова виникли принаймні у 2-х місцях на Землі.

Мова і мислення

Мислення – найвища форма відображення в психіці людини предметів, явищ навколишньої дійсності та їхніх зв'язків у вигляді понять, суджень, теорій. Домовне та позамовне мислення. Внутрішнє мовлення. Три типи мислення: вербальне (поняттєве), технічне та образне. Наявність позамовних форм мислення підтверджене вченням І. Павлова про дві сигнальні системи дійсності. Сукупність умовних рефлексів від явищ навколишньої дійсності, властивих і тварині, і людині – перша сигнальна система. Друга сигнальна система властива лише людині, вона пов'язана зі словом як сигналом сигналу; друга сигнальна система – основа формування абстрактних понять і переходу від психіки тварини до психіки людини та її мови.

Дослідження нейрофізіологів у галузі функціональної асиметрії кори великих півкуль головного мозку людини як доказ наявності в ньому мовних центрів (центр Брока та центр Верніке), що відповідають за породження та розуміння мовлення.

Мова і суспільство. Соціолінгвістика. Соціальна диференціація мов

Мова – явище суспільне вже за своїм походженням: вона виникла в колективі для потреб порозуміння і комунікації. Взаємозалежність розвитку та змін суспільства і його мови / мов. За умови зникнення суспільства (племені, народу тощо), зникає і його мова («мертві» мови). Межі мов і рас не збігаються. На будь-якому етапі свого розвитку мові як суспільному явищу властиві конкретно-історичні норми. Певна міра унормованості властива навіть для усної форми мови, оскільки є умовою можливості комунікації. Загальні ознаки мовної норми: вибірковість із багатьох варіантів, стійкість, обов'язковість, правильність. Соціальний діалект або соціолект. Соціальна диференціація мови: професійна лексика, термінологія, жаргон, сленг, аргот.

Знакова теорія мови. Семіотика

Мовний знак – двостороння психічна сутність, що пов'язує поняття та звучання. Семіотика – наука, що вивчає різні знакові системи та властивості мовних знаків, зокрема. Ч. Пірс сформував основні положення семіотики та запропонував типологію знаків. Типологія знаків Ч. Пірса: знаки-індекси, знаки-копії, знаки-символи. Специфіка та функції мовного знака (за Ф. де Соссюром): довільність, лінійність, змінність.

Змістовий модуль 2

Порівняльне та зіставне мовознавство. Класифікації мов світу

Класифікації мов світу: генеалогічна, типологічна, соціолінгвістична, синтаксична тощо. Порівняльно-історичне мовознавство. Генеалогічна класифікація мов. Структура генеалогічної класифікації. Сім'я – група – підгрупа – мова. Індоевропейська сім'я – германська група – західна підгрупа – англійська та німецька мови. Інші мовні сім'ї (тюркська, фіно-угорська, іберійсько-кавказька тощо).

Зіставне мовознавство в системі мовознавчих наук

Порівняльне мовознавство як широкий напрям у лінгвістиці щодо порівняння різних мов. Зіставне мовознавство – лінгвістична наука, що вивчає спільне та відмінне у мовах незалежно від їхнього походження. Історія зіставного мовознавства. Поява багатотомних словників П. С. Палласа, Л. Ервас-і-Пандуро (кінець XVIII – початок XIX ст.). Віднайдення європейцями писемних пам'яток на санскриті та порівняння індійських (санскритських) слів з італійськими та латинськими. Розвиток типологічних ідей в мовознавстві на початку XX ст. американцями Е. Сепіром та Дж. Грінбергом. Ф. де Соссюр та Ш. Баллі сформулювали принципи вивчення мов із синхронної (статичної, сучасної) точки зору, на протигагу порівняльно-історичному (діахронічному) їхньому вивченню. Виникнення іншого

напрямку зіставних досліджень мов – характерологічного, у працях Празького лінгвістичного гуртка, що полягає в складанні детального опису суттєвих ознак окремо взятої мови в зіставному плані з іншими мовами і показати її своєрідність (В. Скалічка, В. Матезіус, М. Трубецькой). Внесок українських мовознавців у зіставне вивчення мов (О. Потебня, Л. Булаховський, Ю. Жлуктенко, В. Каліущенко, Л. Бублейник, Р. Зорівчак, І. Голубовська).

Типологічна класифікація мов

Мовна типологія – порівняльне вивчення структурних і функціональних властивостей мов незалежно від характеру генетичних відношень між ними. Загальна та конкретна типологія. Універсальна та спеціальна типологія.

Типологічна класифікація мов. Мовний тип – спільне, що притаманне групі мов, характерне для всіх мов цієї групи і відрізняє її від інших груп; особлива структура ряду мовних систем. Основні мовні типи: внутрішньофлексивний, зовнішньофлексивний, аглютинативний, полісинтетичний, ізолятивний. У структурі кожної мови є риси, що характеризують різні типи.

Різновиди типологічної класифікації мов (брати Ф. та А. Шлегелі, В. фон Гумбольдт, Ф. Бопп, Е. Сепір, І. Мещанинов). Методика зіставного мовознавства.

Особливості фонетико-фонологічних систем різних мов

Зіставна фонетика – розділ зіставного мовознавства, що вивчає звукову систему мови шляхом її порівняння зі звуковою системою іншої мови. Методика контрастивного аналізу звукових систем. Аспекти зіставлення фонологічних систем: кількісний та якісний склад голосних та приголосних фонем різних мов, фонологічні опозиції, кореляції фонем, явища нейтралізації, варіативності, дис-трибуції фонем. Фонемні процеси (фонетичні процеси). Склад та суперсегментні засоби. Типологія складів у мовах світу.

Способи вираження граматичних значень у мовах світу

Способи вираження граматичних значень у мовах різних типів: флексивні, аглютинативні, кореневі, полісинтетичні мови. Флексивні мови аналітичної та синтетичної будови. Граматичний спосіб, граматична форма, граматичний засіб.

Синтетичні способи вираження граматичних значень: афіксація (суфіксація, префіксація, конфіксація, інфіксація, трансфіксація, нуль-фіксація, внутрішня флексія, наголос, чи супрафіксація, редуплікація, суплетивізм, словоскладання, інкорпорація).

Аналітичні способи вираження граматичних значень: спосіб службових слів (артикуль, прийменники, допоміжні слова, слова ступеня, сполучники, частки), інтонація, спосіб порядку слів.

Зіставна характеристика граматичних категорій: роду, числа, відмінка, детермінації, ступенів порівняння, часу, виду, стану, способу, особи).

Зіставна лексикологія та фразеологія

Принципи і методи зіставного дослідження мов. Лексико-семантичні поля. Компонентний аналіз. Семантичний обсяг слів: гіперо-гіпонімія. Полісемія, специфіка переносних значень. Міжмовна омонімія. Безеквівалентна лексика, лексичні лакуни. Внутрішня форма слова.

Типи міжмовних співвідношень фразеологізмів. Національна специфіка фразеологізмів.

Письмо. Графіка. Орфографія

Значення письма в історії суспільства. Предметне «письмо», піктографія, ідеографія. Основні етапи розвитку фонографічного письма.

Поняття про графіку та орфографію. Орфографія, орфограма. Принципи орфографії: фонетичний, морфологічний, історичний та смисловий.

ТЕМИ І ПЛАНИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Лекція № 1

«Вступ до загального та порівняльного мовознавства» як наукова дисципліна. Мовознавство як наука

План

1. Мова / мови – об'єкт вивчення мовознавства та інших наук.
2. Мовознавство як наукова галузь. Філологія та мовознавство.
3. Теоретичний та прикладний аспекти вивчення мови. Теоретичне мовознавство: загальне та конкретне.
4. Проблематика загального мовознавства. Конкретне мовознавство в діахронії та синхронії.
5. Прикладне та практичне мовознавство. Комп'ютерна лінгвістика.
Діагностична контрольна робота (див. АЛГОРИТМИ ТА ЗРАЗКИ ВИКОНАННЯ ДІАГНОСТИЧНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ, СРС, ТЕСТІВ, МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ, ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАУКОВО-ПОШУКОВОГО ЗАВДАННЯ).

Література

1. Вступ до мовознавства: підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін.; за заг. ред. І. О. Голубовської. Київ: ВЦ «Академія», 2016. С. 9–23.
2. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства: підручник. Київ: Академія, 2006. С. 8–19.
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник. 3-тє вид. Київ: Академія, 2014. С. 7–17, 35–38.
4. Дорошенко С. І., Дудик П. С. Вступ до мовознавства. Київ: Вища школа, 1974. С. 5–11, 24–29.

Лекція № 2

Основні напрями та методи лінгвістичних досліджень. Функції мови

План

1. Історія мовознавчих досліджень.
2. Напрями лінгвістичних досліджень. Порівняльно-історичне, структурне та функціональне мовознавство, прагматика, антропоцентризм.
3. Порівняльно-історичне мовознавство – початок наукового вивчення мови.
4. Порівняльно-історичний (реконструкція), структурний, описовий, зіставний методи.
5. Функції мови: основні та додаткові. Основні функції мови: комунікативна, мислеоформлювальна, когнітивна, емотивна.

Література

1. Вступ до мовознавства: підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін.; за заг. ред. І. О. Голубовської. Київ: ВЦ «Академія», 2016. С. 9–23, С. 98–101.
2. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства: підручник. Київ: Академія, 2006. С. 8–19, 20–33, 61–63.
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник. 3-тє вид. Київ: Академія, 2014. С. 9–17, 20–22, 35–38.
4. Дорошенко С. І., Дудик П. С. Вступ до мовознавства. Київ: Вища школа, 1974. С. 8–23, 24–29.

Лекція № 3

Питання природи мови. Мова – системно-структурне явище

План

1. Питання природи мови:
 - а) біологічний підхід;
 - б) психологічний підхід;
 - в) «молодограматизм»;
 - г) психологічно-соціологічний напрям;
 - д) копенгагенська школа глосематики;
 - е) матеріалістичний підхід.
2. Мова як система та структура:
 - а) система мовних одиниць;
 - б) ієрархічна мовна структура: мовні рівні;
 - в) парадигматичний та синтагматичний аспекти.

Література

1. Вступ до мовознавства: підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін.; за заг. ред. І. О. Голубовської. Київ: ВЦ «Академія», 2016. С. 159–169.
2. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства: підручник. Київ: Академія, 2006. С. 64–68.
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник. 3-тє вид. Київ: Академія, 2014. С. 18–20, 34–36.
4. Дорошенко С. І., Дудик П. С. Вступ до мовознавства. Київ: Вища школа, 1974. С. 24–28.

Лекція № 4

Мова і мовлення.

Мовлення як об'єкт вивчення сучасних лінгвістичних дисциплін

1. Дихотомія мови і мовлення: система та реалізація. Говоріння.
2. Кореляційні ознаки мови та мовлення.
3. Сучасні дисципліни, що вивчають мовлення:
 - а) психолінгвістика;
 - б) соціолінгвістика;
 - в) комунікативна лінгвістика;
 - г) дискурсологія і лінгвістика тексту;
 - д) лінгвокультурологія;
 - е) етнолінгвістика тощо.

Література

1. Вступ до мовознавства: підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін.; за заг. ред. І. О. Голубовської. Київ: ВЦ «Академія», 2016. С. 43–54.
2. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства: підручник. Київ: Академія, 2006. С. 59–60.
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник. 3-тє вид. Київ: Академія, 2014. С. 18–20, 31–34.

Лекція № 5

Проблема походження мови

План

1. Зв'язок антропо- та глотогенезу.
2. Основні гіпотези походження мови.
3. Жестова гіпотеза (М. Марр, В. Іванов, М. Карбалліс, М. Томаселло).
4. Теорія моногенезу та полігенезу мови.

Література

1. Вступ до мовознавства: підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін.; за заг. ред. І. О. Голубовської. Київ: ВЦ «Академія», 2016. С. 94–100.
2. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства: підручник. Київ: Академія, 2006. С. 70–85.
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник. 3-тє вид. Київ: Академія, 2014. С. 39–57.
4. Дорошенко С. І., Дудик П. С. Вступ до мовознавства. Київ: Вища школа, 1974. С. 235–262.

Лекція № 6

Мова і мислення

План

1. Мова, мислення, свідомість.
2. Домовне та позадомовне мислення. Внутрішнє мовлення.
3. Три типи мислення: вербальне, технічне та образне.
4. Учення І. Павлова про дві сигнальні системи і мову.
5. Вивчення психофізіологічного зв'язку між мовою та мисленням. Мовні центри. Функціональна асиметрія кори великих півкуль головного мозку людини.

Література

1. Вступ до мовознавства: підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін.; за заг. ред. І. О. Голубовської. Київ: ВЦ «Академія», 2016. С. 71–82.
2. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства: підручник. Київ: Академія, 2006. С. 53–59.
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник. 3-тє вид. Київ: Академія, 2014. С. 26–29.
4. Загнітко А. П. Теорії сучасних лінгвістичних вчень: навч. посіб. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. С. 98–125.

Лекція № 7

Мова і суспільство. Знаковий характер мови

План

1. Чому мова і суспільство взаємопов'язані? (5-6 аргументів).
2. Соціальна диференціація мов. Соціолект та діалект.
3. Професійна лексика. Групи професійної лексики. Професіоналізми та терміни.
4. Жаргон та сленг. Різновиди.
5. Специфіка аргю.
6. Семіотика. Специфіка мовного знака.

Література

1. Вступ до мовознавства: підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін.; за заг. ред. І. О. Голубовської. Київ: ВЦ «Академія», 2016. С. 55–70, 83–93.
2. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства: підручник. Київ: Академія, 2006. С. 31–33, 36–41.
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник. 3-тє вид. Київ: Академія, 2014. С. 22–26, 29–30.

4. Загнітко А. П. Теорії сучасних лінгвістичних вчень: навч. посіб. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. С. 183–190, 191–225.

Лекція № 8 **Класифікації мов світу**

План

1. Генеалогічна класифікація мов світу.
2. Типологічна класифікація мов.
3. Соціолінгвістична класифікація мов.
4. Морфологічна, синтаксична класифікації.

Література

1. Вступ до мовознавства: підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін.; за заг. ред. І. О. Голубовської. Київ: ВЦ «Академія», 2016. С. 101–132, 133–144.
2. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства: підручник. Київ: Академія, 2006. С. 86–108.
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник. 3-тє вид. Київ: Академія, 2014. С. 58–101.
4. Дорошенко С. І., Дудик П. С. Вступ до мовознавства. Київ: Вища школа, 1974. С. 263–289.

Лекція № 9

Генеалогічна класифікація мов у порівняльному мовознавстві

План

1. Порівняльно-історичне мовознавство.
2. Генеалогічна класифікація мов.

Література

1. Вступ до мовознавства: підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін.; за заг. ред. І. О. Голубовської. Київ: ВЦ «Академія», 2016. С. 101–132, 133–144.
2. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства: підручник. Київ: Академія, 2006. С. 86–108.
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник. 3-тє вид. Київ: Академія, 2014. С. 58–101.
4. Дорошенко С. І., Дудик П. С. Вступ до мовознавства. Київ: Вища школа, 1974. С. 263–289.

Лекція № 10

Зіставне мовознавство в системі лінгвістичних наук

План

1. Порівняльне та зіставне мовознавство.
2. Історія зіставних досліджень.
3. Типологія, характерологія, універсологія.
4. Методика зіставних досліджень мов.

Література

1. Вступ до мовознавства: підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін.; за заг. ред. І. О. Голубовської. Київ: ВЦ «Академія», 2016. С. 101–132, 133–144.
2. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства: підручник. Київ: Академія, 2006. С. 86–108.
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник. 3-тє вид. Київ: Академія, 2014. С. 7–106.

Лекція № 11

Типологічна класифікація мов

План

1. Мовний тип.
2. Різновиди типологічної класифікації.

Література

1. Вступ до мовознавства: підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін.; за заг. ред. І. О. Голубовської. Київ: ВЦ «Академія», 2016. С. 133–144.
2. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства. Київ: Академія, 2006. С. 58–75, 321–332.

Лекція № 12

Особливості фонетико-фонологічних систем різних мов

План

1. Зіставна фонетика та фонологія.
2. Методика контрастивного аналізу звукових систем.
3. Аспекти зіставлення фонологічних систем: кількісний та якісний голосних та приголосних фонем різних мов, фонологічні опозиції, кореляції фонем, явища нейтралізації, варіативності, дистрибуції фонем.

4. Фонеми у мовленні (фонетичні процеси). Склад та суперсегментні засоби.
5. Типологія складів у мовах світу.

Література

1. Вступ до мовознавства: підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін.; за заг. ред. І. О. Голубовської. Київ: ВЦ «Академія», 2016. С. 40–41.
2. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства. Київ: Академія, 2006. С. 107–136.

Лекція № 13

Способи вираження граматичних значень у мовах різних типів

План

1. Поняття *граматична категорія, граматичне значення, граматична форма, граматичний засіб, граматичний спосіб*.
2. Способи вираження граматичних значень у мовах різних типів: флективні, аглютинативні, кореневі, полісинтетичні мови.
3. Флективні мови аналітичної та синтетичної будови.
4. Синтетичні способи вираження граматичних значень.
5. Аналітичні способи вираження граматичних значень.

Література

1. Вступ до мовознавства: підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін.; за заг. ред. І. О. Голубовської. Київ: ВЦ «Академія», 2016. С. 133–144, 239–246.
2. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства: підручник. Київ: Академія, 2006. С. 97–104.
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник. 3-тє вид. Київ: Академія, 2014. С. 284–294, 321–332.
4. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства. Київ: Академія, 2006. С. 165–174.

Лекція № 14

Зіставна лексикологія та фразеологія

План

1. Принципи і методи зіставного дослідження мов. Лексико-семантичні поля. Компонентний аналіз. Семантичний обсяг слів: гіперо-гіпонімія.
2. Полісемія, специфіка переносних значень. Принципи номінації.

3. Міжмовна омонімія. Безеквівалентна лексика, лексичні лакуни. Внутрішня форма слова.

4. Типи міжмовних співвідношень фразеологізмів. Національна специфіка фразеологізмів.

Література

1. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства. Київ: Академія, 2006. С. 294–348.

Лекція № 15

Графіка. Письмо. Орфографія

План

1. Значення письма в історії суспільства.
2. Предметне «письмо», піктографія, ідеографія.
3. Основні етапи розвитку фонографічного письма.
4. Поняття про графіку та орфографію. Орфографія, орфограма. Принципи орфографії: фонетичний, морфологічний, історичний та смисловий.

Література

1. Вступ до мовознавства: підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін.; за заг. ред. І. О. Голубовської. Київ: ВЦ «Академія», 2016. С. 23–42.

2. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства: підручник. Київ: Академія, 2006. С. 166–181.

3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник. 3-тє вид. Київ: Академія, 2014. С. 164–180.

САМОСТІЙНІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ (СРС)

СРС № 1. Самостійна робота з теми «Генеалогічна класифікація мов у порівняльно-історичному мовознавстві» (Лекція № 9) – макс. 5 балів.

Підготувати презентацію, відеоролик, реферат із характеристикою однієї з країн, чия мова / мови та народ / народи належать до ареалу індоєвропейської мовної сім'ї, охарактеризувати мову / мови обраної країни у структурі генеалогічної класифікації мов світу (Зразок за посиланням: <https://drive.google.com/file/d/1aUt5IU6wf92OSKpGED6J2zaW1mpge7Nr/view?usp=sharing>).

СРС № 2. Самостійна робота з написання рецензії на наукову статтю з аспектів чи проблемних питань щодо генеалогічної класифікації мов світу до теми «Порівняльно-історичне мовознавство як метод та галузь класичного мовознавства» (Лекції № 8, 9) – 10 балів.

Приклад статей для написання рецензії за посиланнями:

1. <http://etnogenez.org/%d0%b1%d0%b0%d1%81%d0%ba%d0%b8-%d0%b4% d0%bd%d0%ba-%d0%bf%d0%be%d1%85%d0%be%d0%b4%d0%b6%d0%b5%d0%bd% d0%bd%d1%8f-%d0%bc%d0%be%d0%b2%d0%b0-%d1%89%d0%be-%d1%81%d0%bf% d1%96%d0%bb%d1%8c%d0%bd/>;

2. <http://www.mandry.ua/?p=266>.

Вимоги до написання рецензії за посиланням:

<https://naurok.ua/student/blog/yak-napisati-recenziyu>

СРС № 3. Самостійна робота з тем «Типологічна класифікація мов», «Способи вираження граматичних значень в мовах різних типів: флективні, аглютинативні, кореневі, полісинтетичні мови» (Лекції № 11, 13) – макс. 10 балів (проаналізувати мовні факти за інструкцією) (див. АЛГОРИТМИ ТА ЗРАЗКИ ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ, СРС, ТЕСТІВ, МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ).

АЛГОРИТМИ ТА ЗРАЗКИ ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ, СРС, ТЕСТІВ, МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

А. Зразок завдань **Діагностичної контрольної роботи:**

1. Визначте споріднені серед наведених нижче мов, розподіліть їх за групами.

Українська, молдавська, французька, японська, англійська, литовська, латинська, естонська, фінська, німецька, білоруська, румунська, азербайджанська, польська, угорська, турецька, казахська.

2. Порівняйте частини мови: спільне та відмінне – *іменник та прикметник* чи *сполучник та прийменник* (1 пара на вибір).

3. Вказати відмінності між граматичною будовою речень та морфологічних форм слів у них у 2-х мовах:

а) *Ти вчився в школі в 2019 р.?*

Did you study at school in 2019?

б) *У 2019 р. ти вчився в школі.*

You studied at school in 2019.

Б. Зразок тесту «**Генеалогічна класифікація мов світу**»:

1. Генеалогічна класифікація мов світу – це:

а) поділ мов за спільністю будови (структури);

б) поділ мов за спільністю походження;

в) поділ мов за суспільною функцією.

2. Спорідненість української мови за даними генеалогічної класифікації є найбільшою з:

а) чеською мовою;

б) болгарською мовою;

в) білоруською мовою.

3. Правильно наведені основні групи індоєвропейської сім'ї мов у варіанті:

а) балтійська, германська, романська, кельтська, слов'янська та ін.;

б) слов'янська, індійська, іранська, анатолійська, грузинська та ін.;

в) грецька, анатолійська, азербайджанська, албанська, балтійська та ін.

4. Яка з мов належить до іберійсько-кавказької сім'ї мов?

а) вірменська;

б) баскська;

в) турецька.

5. Яка мова не належить до слов'янської групи мов?

- а) сербська;
- б) молдавська;
- в) словацька.

6. Усі мови у варіанті належать до східнослов'янської мовної підгрупи:

- а) українська, білоруська, русинська;
- б) російська, білоруська, старослов'янська;
- в) білоруська, українська, болгарська.

7. Усі мови у варіанті належать до германської групи мов:

- а) голландська, готська, фризська;
- б) шведська, бурська, бретонська;
- в) англійська, провансальська, німецька.

8. Мертвими, за даними генеалогічної класифікації, є мови:

- а) фризська, провансальська, каталонська;
- б) галльська, корнська, кашубська;
- в) бретонська, менська, уельська.

9. Санскрит – це прामова однієї з груп індоєвропейської сім'ї мов:

- а) іранської;
- б) анатолійської;
- в) індійської.

10. Не є спорідненою з жодною іншою мовою світу мова:

- а) китайська;
- б) тайська;
- в) японська.

Приклади завдання СРС № 3 «Типологічна класифікація мов (способи, форми та засоби вираження граматичних значень у мовах різних типів)»:

Визначити в поданому мовному прикладі: 1) граматичний засіб, 2) граматичну категорію і граматичне значення, 3) граматичний спосіб вираження грам. значення, 4) спосіб синтезування граматичного значення (аналітичний чи синтетичний), 5) мову / мови.

der Mensch «людина» – *die Leute* «люди»

I am «я є» – *You are* «ти є» – *He is* «він є»

to walk «гуляти» – *a walk* «гуляння, прогулянка»

You are a student «Ту студент» – *Are you a student?* «Чи ти студент?»

balle «м'яч» – *baballe* «м'ячик»

Зразок виконання:

hAbi «ткання» – *habI* «зітканий»: 1) зміна наголосу; 2) розрізнення іменників та прикметників / дієприкметників; 3) супрафіксація; 4) синтетичний; 5) тагальська мова).

Приклад **модульної контрольної роботи** (тестові завдання закритого та відкритого типу):

Мовознавство як наука. Мова, її природа і функції

Варіант б

1. Синонімом до терміна «конкретне мовознавство» є:
 - а) загальне мовознавство;
 - б) часткове мовознавство;
 - в) прикладне мовознавство.

2. Елементи мовної системи називаються:
 - а) мовними знаками;
 - б) мовними одиницями;
 - в) мовними універсаліями.

3. Предметом прикладного мовознавства є:
 - а) дослідження походження людської мови;
 - б) вивчення закономірностей функціонування мови;
 - в) уніфікація термінології.

4. Компаративістика є складовою частиною мовознавчого напрямку:
 - а) типологічного;
 - б) структурного;
 - в) порівняльно-історичного.

5. Створення зіставних граматики мов є результатом застосування:
 - а) описового методу;
 - б) порівняльно-історичного;
 - в) типологічного.

6. Структурний метод пов'язаний із вивченням:
 - а) мови як системи одиниць, що взаємодіють на різних мовних рівнях;
 - б) історичного розвитку близько споріднених мов;
 - в) типології неспоріднених та споріднених мов.

7. Когнітивна (пізнавальна) функція мови найбільше пов'язана з головною функцією мови:

- а) комунікативною;
- б) мислеоформлювальною;
- в) виражальною.

8. Поняття *мовна ситуація* та *мовна політика* пов'язані з:

- а) лінгвокультурологією;
- б) соціолінгвістикою;
- в) психолінгвістикою.

9. З якими поняттями асоціюються терміни *мова* і *мовлення*?

- а) конвергенція та дивергенція;
- б) дедукція та індукція;
- в) абстракція і реалізація.

10. Функціональні стилі мови засвідчують:

- а) що мова залежить від психології людини;
- б) що мова залежить від потреб її носіїв;
- в) що мова залежить від генетичних чинників.

11. З якими поняттями логічно пов'язана пара «*фонема* – *звук*»?

- а) синхронія – діахронія;
- б) мова – мовлення;
- в) теоретичне мовознавство – конкретна лінгвістика.

12. Об'єктом вивчення нейролінгвістичного програмування як одного з напрямів сучасного мовознавства є:

- а) текст та його компоненти, різновиди текстів;
- б) текст у сукупності з екстралінгвістичними факторами;
- в) текст та його вплив на адресатів мовного повідомлення.

13. Статус «мертвої» мова набуває, якщо:

- а) немає її усного побутування;
- б) немає її писемної форми,
- в) немає охочих її використовувати.

14. Терміни «позначувальне» й «позначуване» взяті з галузі:

- а) семіотики;
- б) психолінгвістики;
- в) соціолінгвістики.

15. Мова й вербальне мислення пов'язані у вченні фізіолога І. Павлова з:

- а) першою сигнальною системою;
- б) другою сигнальною системою;
- в) третьою сигнальною системою.

Завдання відкритої форми (5 балів): Як ви розумієте цитату про мову? Який із напрямів сучасної лінгвістики може займатися таким аспектом вивчення?

«Усі люди мають вроджені знання граматики, і це є основою для вивчення будь-якої мови. Іншими словами, мова для людини – базовий інстинкт... Мова схожа на ходіння. Попри те, що люди вчать на прикладах, кожний з нас має фундаментальне розуміння механізмів, які є базовими. Саме тому більшість людей безпомилково відрізняють граматично правильну фразу від безглуздої, що складається з набору слів» (Ноам Хомський).

Приклади **індивідуально-пошукових завдань** як альтернатива екзамену (усному):

1) Окреслити основні тези статті (мініконспект) та висловити свою думку щодо напрямку мовознавства, до якого належать подібні аспекти вивчення мови:

<https://md-eksperiment.org/post/20221210-dvomovni-lyudi-kotri-znayut-inshij-alfavit-mayut-unikalnij-mozok?fbclid=IwAR0i7QQLWJ3pMAPC8ikLz9-FW98fYB aAos8XuHZV8Ybc0tjQC4UNmW7j0tg>

2) Визначити аргументи зв'язку мови та мислення в наведеному матеріалі за посиланням. Які мисленнєві процеси задіяні у ньому? Які функції мови виявляються в цих процесах?

https://www.bbc.com/ukrainian/vert-fut-49441119?fbclid=IwAR1HDh-1w_q2 OADQ0MqAJi5uX-u0spLGXDdVyUN4LMAF1u6LxIQ80Wgy59s

3) Виписати з тексту всі іншомовні слова, зробити висновок про доцільність їхнього вживання в тексті (На які власне українські лексеми їх можна замінити? Що таке пуризм? Приклади в історії мовознавства):

https://vn.20minut.ua/Podii/yak-vidnayti-motivatsiyu-v-umovah-viyini-psihologi-dayut-poradi-11649565.html?fbclid=IwAR0501CBKuS9N9VcI07GjuaYUofda_BxtF-IeJnwT0AslGDYvf5oG86ALbc

КОМПЛЕКС ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ (ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ, ТЕСТИ ДО ІСПИТУ)

А. Теоретичні питання до іспиту

1. Зміст та основні завдання курсу «Вступ до мовознавства». Місце мовознавства в системі наук.
2. Методи вивчення і опису мов.
3. Природа і сутність мови. Функції мови.
4. Мова і суспільство.
5. Структура мови. Синхронія і діахронія.
6. Мова як знакова система. Мова і мовлення.
7. Мова і мислення.
8. Гіпотези походження мови.
9. Мови світу, їх порівняльне вивчення. Генеалогічна класифікація мов.
10. Поняття типологічної класифікації мов.
11. Способи вираження граматичних значень у мовах різних типів: флективні, аглютинативні, кореневі, полісинтетичні мови.
12. Флективні мови синтетичної та аналітичної будови.
13. Значення письма в історії суспільства. Предметне «письмо», піктографія, ідеографія.
14. Основні етапи розвитку фонографічного письма.
15. Поняття про графіку та орфографію. Принципи орфографії.
16. Поняття про орфоепію. Фонетична транскрипція.
17. Методика зіставного мовознавства: зіставний метод, проблема мови-еталона, принципи зіставних досліджень.
18. Зіставна фонетика. Фонема. Диференційні та інтегральні ознаки фонем.
19. Поняття фонологічної системи мови. Особливості різних мов.
20. Слово як предмет лексикології. Методи та принципи порівняльного дослідження лексики.
21. Лексичне значення слова. Природа номінації: метафоризація, метонімія, функціональне перенесення.
22. Зіставна лексикологія. Безеквівалентна лексика. Лексичні лакуни.
23. Зіставне дослідження словотвору: принципи, одиниці, методика.
24. Фразеологія. Типи міжмовних співвідношень фразеологізмів.
25. Національно-мовна специфіка лексичного складу фразеологізмів.
26. Лексикографія. Основні типи словників.
27. Предмет граматики. Розділи граматики. Основні одиниці граматичної будови мови (граматична категорія, граматичне значення, граматична форма).
28. Морфема. Види морфем.

29. Способи вираження граматичних значень: афіксація, фузія, аглютинація.
30. Способи вираження граматичних значень: чергування, редуплікація, складення, наголос, суплетивізм.
31. Службові слова, порядок слів та інтонація як засіб вираження граматичних значень.
32. Поняття граматичної категорії. Класифікація граматичних категорій.
33. Зіставна морфологія. Система частин мови в різних мовах.
34. Частини мови як лексико-граматичні розряди слів. Принципи класифікації частин мови.
35. Поняття про словосполучення. Класифікація словосполучень.
36. Загальна характеристика граматичних категорій в зіставному аспекті.
37. Поняття граматичної категорії. Категорія роду в мовах світу.
38. Поняття граматичної категорії. Категорія детермінації (означеності / неозначеності).
39. Поняття граматичної категорії. Категорія часу в мовах світу.
40. Речення як основна комунікативна одиниця.
41. Зіставний синтаксис: словосполучення та речення.
42. Речення. Порядок слів у реченні. Різноструктурні типи речень у мовах світу.

Б. Тестові завдання до іспиту

Варіант 1

1. Штучно створена система фіксації мовлення для передачі інформації на відстані і закріпленні її в часі називається:
 - а) орфографією;
 - б) письмом;
 - в) графікою.

2. Розділ мовознавства, що вивчає звуки мови та членування мовленнєвого потоку називається:
 - а) фонологія;
 - б) фонетика;
 - в) орфоепія.

3. Об'єктом вивчення лексикології є:
 - а) фонема;
 - б) морфема;
 - в) слово.

4. Від лексичного значення граматичне значення відрізняється:

- а) конкретністю, співвіднесеністю з дійсністю;
- б) абстрактністю, притаманністю цілій групі лексем;
- в) емоційністю, експресивністю.

5. Усі слова у варіанті мають нульову морфему:

- а) хліб, син, там;
- б) сік, українець, тихо;
- в) діл, сіл, ніч.

6. Прибічники логічної граматики розглядали синтаксис як вчення про:

- а) члени речення;
- б) словосполучення;
- в) речення.

7. Спорідненість української мови за даними генеалогічної класифікації є найбільшою з:

- а) чеською мовою;
- б) болгарською мовою;
- в) білоруською мовою.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ЗІ «ВСТУПУ ДО ЗАГАЛЬНОГО І ПОРІВНЯЛЬНОГО МОВОЗНАВСТВА»

1. Оцінка здобувача вищої освіти **розраховується зі 100 балів, із них 60 балів становить поточний контроль у семестрі, а 40 балів – підсумковий контроль.** Впродовж семестру, за бажанням здобувача вищої освіти, можливе виконання індивідуального науково-пошукового завдання, загальна оцінка якого становить 40 балів, що може бути альтернативою складання усного іспиту. Поточний контроль складається з балів, що здобувач вищої освіти отримує за:

- діагностичну контрольну роботу (вхідний контроль) – 10 балів;
- модульну контрольну роботу – 20 балів;
- тестування – 10 балів;
- виконання самостійних робіт (25 балів);
- виконання індивідуального науково-пошукового завдання (40 балів).

Повне виконання завдання з теми означає виконання всіх завдань, що містяться у календарно-тематичному плані, з аргументацією висловлюваних тез та / або з відповідними посиланнями. Відсутність аргументації зменшує загальну оцінку на 25 %.

Виконання не всіх завдань з теми зменшує оцінку за тему пропорційно до їхньої кількості з округленням на користь здобувача. Виконання завдання з порушенням дедлайну без поважних причин також зменшує оцінку залежно від періоду затримки.

Оцінка за тему не зараховується у випадку порушення здобувачем норм академічної доброчесності (в тому числі у разі несамостійного виконання завдань, відсутності посилань на джерела інформації, різних видів плагіату, подання недостовірної інформації, недотримання норм законодавства про авторське право та суміжні права).

2. Критерії нарахування балів:

2.1. Діагностична робота (вхідний контроль) – 10 балів:

– здобувач вищої освіти виконав усі завдання, аргументуючи свої відповіді, вільно володіє теоретичним матеріалом та практичними компетенціями лінгвістичного аналізу на рівні шкільних знань, наводить приклади мовних фактів: **10 балів;**

– здобувач вищої освіти виконав усі завдання, але не аргументував свої тези, чи на 3/4 виконав завдань, не аргументуючи та аргументуючи поверхово / частково, у володінні теоретичним матеріалом на шкільному рівні є невідповідності, частково наводить мовні приклади – **9–8 балів;**

– здобувач вищої освіти відповів на 1/2 завдань, не аргументуючи чи аргументуючи поверхово, недостатньо володіє теоретичним матеріалом та недостатньо аналізує мовні факти, обмежено наводить приклади мовних фактів – **7–6 балів;**

– здобувач вищої освіти відповів на 1/2 завдань, не аргументуючи свої відповіді та недостатньо наводячи приклади мовних фактів, не володіє теоретичним матеріалом у повній мірі – **5–4 балів**;

– здобувач вищої освіти відповів менш, ніж на 1/2 завдань, недостатньо аргументуючи свої відповіді або не наводячи приклади мовних фактів – **3–2 балів**;

– здобувач вищої освіти відповів менш, ніж на 1/2 завдань, не аргументуючи свої відповіді та не наводячи приклади мовних фактів – **1 бал**;

– здобувач вищої освіти не відповів на жодне завдання – **0 балів**.

2.2. Модульна контрольна робота (тестування із тестами закритого та відкритого типу) – 20 балів:

2.2.1. Правильна відповідь на кожний із 15 тестів закритого типу оцінюється в **1 бал – макс. 15 балів**;

2.2.2. Відкрита відповідь на 1 питання – **макс. 5 балів**:

– здобувач вищої освіти відповів повно та згідно з поставленим питанням, наводить аргументи, демонструє високий рівень опанування теоретичним матеріалом з курсу, а також додає приклади на кожний мовний факт – **5 балів**;

– здобувач вищої освіти відповів більш-менш повно та згідно з поставленим питанням, але недостатньо наводив аргументи, демонструє достатній рівень опанування теоретичним матеріалом з курсу та майже скрізь наводить приклади мовних фактів – **4 бали**;

– здобувач вищої освіти відповів не менш, ніж на 1/2 обсягу поставленого питання, недостатньо аргументував свою відповідь та / чи не навів приклади мовних фактів, не володіє глибоко теоретичним матеріалом з курсу – **3 бали**;

– здобувач вищої освіти відповів менш, ніж на 1/2 обсягу поставленого питання, поверхово аналізував мовні факти, поняттями та теоретичним матеріалом з курсу оперував недостатньо – **2 бали**;

– здобувач вищої освіти відповів менш, ніж на 1/2 обсягу поставленого питання, не аналізував та не аргументував мовні факти, поняттями та теоретичним матеріалом оперував не на академічному рівні – **1 бал**.

– здобувач вищої освіти не відповів на поставлене питання – **0 балів**.

2.3. Тестування з теми «Генеалогічна класифікація мов» (10 тестів закритого типу):

Правильна відповідь на кожний з 10 тестів закритого типу оцінюється в **1 бал – макс. 10 балів**.

2.4. Критерії оцінювання самостійної роботи з теми «Генеалогічна класифікація мов» – презентація:

– здобувач вищої освіти підготував достатню за обсягом (до 15 слайдів) презентацію чи відеоролик (до 3 хв) з якісним та відповідним поставленому завданню візуальним контентом, продемонстрував повноту та глибину теоретичних, лінгвістичних та лінгвокультурологічних знань; використано до 5 джерел у списку літератури під час підготовки презентації (з правильним оформленням: Автор. Назва. Режим доступу: URL); візуальний контент слайдів відповідає словесному змісту, слайди інформативні – **5 балів**;

– здобувач вищої освіти підготував достатню за обсягом (до 15 слайдів) презентацію чи відеоролик (до 3 хв) з якісним та відповідним поставленому завданню візуальним контентом, але продемонстрував недостатню глибину теоретичних, лінгвістичних та лінгвокультурологічних знань; використано менше, ніж 5 джерел у списку літератури під час підготовки презентації (є недоліки в оформленні джерел, правильне оформлення: Автор. Назва. Режим доступу: URL, або використані джерела є ненадійними / не авторитетними тощо); візуальний контент слайдів відповідає словесному змісту, слайди достатньо інформативні – **4 бали**;

– здобувач вищої освіти підготував недостатню за обсягом (до 15 слайдів) презентацію чи відеоролик (до 3 хв) з певною мірою невідповідним поставленому завданню візуальним контентом і/чи продемонстрував недостатню глибину теоретичних, лінгвістичних та лінгвокультурологічних знань; використано менше, ніж 5 джерел у списку літератури під час підготовки презентації (є недоліки в оформленні використаних джерел, правильне оформлення: Автор. Назва. Режим доступу: URL, або використані джерела є ненадійними / не авторитетними тощо); візуальний контент слайдів недостатньо відповідає словесному змісту, слайди достатньо інформативні – **3 бали**;

– здобувач вищої освіти підготував недостатню за обсягом (до 15 слайдів) презентацію чи відеоролик (до 3 хв) із певною мірою невідповідним поставленому завданню візуальним контентом і продемонстрував недостатню глибину теоретичних, лінгвістичних та лінгвокультурологічних знань; використано менше, ніж 5 джерел у списку літератури під час підготовки презентації (є недоліки в оформленні використаних джерел, правильне оформлення: Автор. Назва. Режим доступу: URL, або вони є ненадійними / не авторитетними тощо); візуальний контент слайдів істотно не відповідає словесному змісту, слайди недостатньо інформативні – **2 бали**;

– здобувач вищої освіти підготував недостатню за обсягом (до 15 слайдів) презентацію чи відеоролик (до 3 хв) із певною мірою невідповідним поставленому завданню візуальним контентом і продемонстрував поверховість теоретичних, лінгвістичних та лінгвокультурологічних знань; у презентації немає списку

використаних джерел (є недоліки в оформленні, правильне оформлення джерел: Автор. Назва. Режим доступу: URL, або вони є ненадійними / не авторитетними тощо); візуальний контент слайдів істотно не відповідає словесному змісту, слайди неінформативні – **1 бал**;

– здобувач вищої освіти не створив презентацію – **0 балів**.

2.5. Критерії оцінювання самостійної роботи з теми «Порівняльно-історичне мовознавство як метод та галузь класичного мовознавства» – рецензія на наукову статтю:

– здобувач вищої освіти проявив глибину прочитання наукової статті, увагу до деталей, чітко і повно бачить зміст та проблематику статті; рецензія написана самостійно, позбавлена маніпуляцій та контраверсійних суджень; виклад логічний, послідовний, наведені адекватні аргументи; робота відповідає вимогам до написання рецензії; студент проявив високий рівень володіння понятійним та термінологічним апаратом під час написання, наводить приклади з тексту статті до свого аналізу; грамотне мовне оформлення – **10–9 балів**;

– здобувач вищої освіти проявив достатню увагу до аналізу матеріалу статті, але не звернув увагу на деякі важливі аспекти, рецензія написана самостійно, не містить маніпуляцій та контраверсійних суджень; виклад логічний, послідовний; наведені адекватні аргументи; робота загалом відповідає вимогам до написання рецензії; студент проявив достатній рівень володіння понятійним та термінологічним апаратом під час написання, наводить недостатньо прикладів зі статті до свого аналізу – **8–7 балів**;

– здобувач вищої освіти дещо поверхово висвітлює проблематику статті, узагальнює, але не конкретизує свій аналіз, рецензія написана самостійно, не містить маніпуляцій та контраверсійних суджень; виклад дещо не логічний; робота не вповні відповідає вимогам до написання рецензії; студент проявив достатній рівень володіння понятійним та термінологічним апаратом під час написання, наводить недостатньо прикладів зі статті до свого аналізу – **6–5 балів**;

– здобувач вищої освіти поверхово висвітлює проблематику статті, аналізує вибірково наведені факти, рецензія написана в формі реферату, містить замало власних суджень здобувача; виклад дещо не логічний; робота не вповні відповідає вимогам до написання рецензії; студент проявив недостатній рівень володіння понятійним та термінологічним апаратом під час написання, наводить недостатньо прикладів зі статті до свого аналізу – **4–3 балів**;

– здобувач вищої освіти не заглиблюється в проблематику статті, дуже узагальнює, не конкретизує свій аналіз прикладами з тексту; виклад дещо не логічний; робота не відповідає вимогам до написання рецензії; студент проявив недостатній

рівень володіння понятійним та термінологічним апаратом під час написання – **2–1 бали**;

– здобувач вищої освіти не написав рецензію – **0 балів**.

2.6. Критерії оцінювання СРС № 6 «Способи вираження граматичних значень в мовах різних типів: флективні, аглютинативні, кореневі, полісинтетичні мови» (максимально 10 балів):

– здобувач правильно, вповні, за зразком, у правильній послідовності виконав усі 5 пунктів завдання – **10 балів**;

– здобувач правильно, вповні, за зразком, у правильній послідовності виконав 4 пункти завдання – **8–9 балів**;

– здобувач правильно, вповні, за зразком, у правильній послідовності виконав 3 пункти завдання – **6–7 балів**;

– здобувач правильно, вповні, за зразком, у правильній послідовності виконав 2 пункти завдання – **5–4 балів**;

– здобувач правильно, вповні, за зразком, у правильній послідовності виконав 1 пункт завдання – **3–2 бали**;

– здобувач не виконав правильно жодного пункту завдання, але намагався виконати завдання – **1 бал**.

2.7. Критерії оцінювання індивідуального науково-пошукового завдання (максимально 40 б.): індивідуальне завдання за змістом програми дисципліни, що виявить аналітичне, критичне, нестандартне мислення здобувача, та може бути представлене у вигляді доповіді, візуалізоване презентацією тощо.

Індивідуально-пошукове завдання має такі загальні критерії:

– повнота відповіді (завдання виконується у повному обсязі, на всі наявні питання у завданні сформульовані відповіді);

– відповідь та спосіб виконання завдання подані згідно з темою та вимогами;

– оформлення завдання з дотриманням форматування (абзаци, єдиний шрифт, виділення прикладів мовного матеріалу курсивом тощо) у форматі Word або якісна презентація у PDF, а також дотримання змістової логічної структури (вступна частина, основна частина, висновки) в тексті відповіді;

– наведення усіх джерел, якими користувалися у процесі виконання завдання, у списку в кінці роботи (Список використаної літератури) та посилання на них в тексті роботи;

– самостійність суджень та розмірковувань, логічність, послідовність викладу;

– здобувач вищої освіти дотримується повного обсягу виконання завдання, відповідає на всі поставлені питання в завданні та наводить потрібні приклади; відповіді оформлені згідно з темою та поставленими питаннями; вповні дотримано

форматування тексту відповіді; структура відповіді має чітку структуру та логічну послідовність викладу; відповіді самостійні; наведені і правильно оформлені джерела, використані під час відповідей на індивідуальне завдання (Автор. Назва. Режим доступу: [http:// ...](http://...)) – **40–35 балів**;

– здобувач вищої освіти більш-менш дотримується обсягу виконання завдання, але не відповідає на всі поставлені питання в завданні та / чи не наводить / чи недостатньо наводить приклади; відповіді дещо узагальнені або не відповідають темі та поставленим питанням; недотримано вповні форматування тексту відповіді; структура відповіді не має чіткої структури та логічної послідовності викладу; хоча відповіді самостійні; наведені, але неправильно оформлені джерела, використані під час відповідей на індивідуальне завдання (Автор. Назва. Режим доступу: [http:// ...](http://...)) – **34–27 балів**;

– здобувач вищої освіти не дотримується повного обсягу виконання завдання не відповідає на всі поставлені питання в завданні та не наводить приклади; відповіді адекватні щодо теми та поставленого питання; не вповні дотримано форматування тексту відповіді; структура відповіді не має чіткої структури та логічної послідовності викладу; відповіді реферативні і цитують саму статтю; наведені, але неправильно оформлені джерела, використані під час відповідей на індивідуальне завдання (Автор. Назва. Режим доступу: [http:// ...](http://...)) – **26–20 балів**;

– здобувач вищої освіти не дотримується обсягу виконання завдання, не відповідає на всі поставлені питання в завданні та не наводить приклади; відповіді адекватні до поставлених питань; не дотримано форматування тексту відповіді; структура відповіді не має чіткої структури та логічної послідовності викладу; наведені неавторитетні джерела інформації і/чи неправильно оформлені (Автор. Назва. Режим доступу: [http:// ...](http://...)) – **19–13 балів**;

– здобувач вищої освіти не дотримується обсягу виконання завдання, не відповідає на всі поставлені питання в завданні та не наводить приклади; відповіді не адекватні щодо поставлених питань; не дотримано форматування тексту відповіді; структура відповіді не має чіткої структури та логічної послідовності викладу; не наведені джерела і/чи наведені неавторитетні джерела інформації і/чи неправильно оформлені (Автор. Назва. Режим доступу: [http:// ...](http://...)) – **12–1 бал**;

– здобувач вищої освіти не виконав індивідуальне науково-пошукове завдання – **0 балів**.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ

Основна література

1. Вступ до мовознавства: підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін.; за ред. І. О. Голубовської. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 320 с.
2. Дорошенко С. І., Дудик П. С. Вступ до мовознавства. Київ: Вища школа, 1974. 294 с.
3. Загнітко А. П. Теорії сучасних лінгвістичних вчень: навч. посіб. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. 528 с.
4. Зеленько А. С. Загальне мовознавство. Історія лінгвістичних вчень. Аспекти, методи, прийоми та процедури вивчення мови: посібник. Луганськ, 2002. 283 с.
5. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства: підручник. Київ: Академія, 2006. 336 с.
6. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник. 3-тє вид. Київ: Академія, 2014. 302 с.
7. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства: підручник. Київ: Академія, 2006. 224 с.

Допоміжна література

1. Левицький А. Е., Сингаївська А. В., Славова Л. Л. Вступ до мовознавства: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 104 с.
2. Вусик Г. Л. Вступ до мовознавства: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Донецьк: Ноулідж, Донец. від-ня, 2010. 358 с.
3. Скаб М. С., Кузь Г. Вступ до мовознавства. Практикум: навч. посіб. Чернівці: Чернів. нац. ун-т, 2012. 103 с.
4. Ющук І. П. Вступ до мовознавства. Київ: Рута, 2000. 128 с.
5. Швачко С. О. Вступ до мовознавства: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Вінниця: Нова книга, 2006. 224 с.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет:

1. Архів журналу. *Мовознавство*. URL: <https://movoznastvo.org.ua/arkhiv-zhurnalu>
2. Левицький А. Е., Сингаївська А. В., Славова Л. Л. Вступ до мовознавства: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 104 с. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Levytskyi_AE/Vstup_do_movoznastva.pdf
3. Загнітко А. П. Теорії сучасних лінгвістичних вчень: навч. посіб. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. 528 с. URL: <https://r.donnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/167?locale-attribute=ru>
4. Український лінгвістичний портал. *Словники України online*. URL: <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>
5. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://nbuv.gov.ua/>

Навчальне видання

Пилипак Валерія Павлівна

**ВСТУП ДО ЗАГАЛЬНОГО
І ПОРІВНЯЛЬНОГО МОВОЗНАВСТВА:
МАТЕРІАЛИ І ПЛАНИ ЛЕКЦІЙ**

Методичні рекомендації
для здобувачів вищої освіти ОС «Бакалавр»
галузі знань В Культура, мистецтво та гуманітарні науки
спеціальності В11 Філологія

В11.041 Англійська та друга іноземні мови та літератури (переклад включно),

В11.043 Німецька та друга іноземні мови та літератури (переклад включно)

Редактор О. А. Солдатова
Технічний редактор Т. О. Важеніна-Гопрак

Підписано до друку 22.09.2025
Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Друк – цифровий. Умовн. друк. арк. 2,09.
Тираж 30. Зам. 101.

Донецький національний університет імені Василя Стуса
21021, м. Вінниця, 600-річчя, 21.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру
серія ДК № 5945 від 15.01.2018